

ОТБАСЫ ЖАҒДАЙЫНДА БАЛАЛАРДЫ ОТАНШЫЛДЫҚҚА ТӘРБИЕЛЕУ**PATRIOTIC UPBRINGING OF CHILDREN IN THE FAMILY****Lazzat SAYDAHMETOVA**

Associate professor Konyrbayeva Sarash. Kazakh State Women's Teacher Training University Almaty, Kazakhstan

Mariyash SADYKOVA

lecturer №24 Stepnoe secondary school, Korday, Zhambyl region, Kazakhstan, saydahmetova72@mail.ru

*****

ТҮЙІНДЕМЕ

Мақалада отбасы жағдайындағы бала тәрбиесі және оларды отаншылдыққа, патриотизмге тәрбиелеу мәселелері қарастырылған.

Кілттік сөздер: отбасы, отбасы тәрбиесі, тәрбие процесі, патриоттық тәрбие, отаншылдыққа тәрбиелеу, ата-ананың рөлі

ABSTRACT

This article is viewing child's education in family and the problems of child's education in nationalism and patriotism.

Keywords: family, family education, educational process in a family, patriotic education, a role of parents

Қазақстан Республикасының халыққа білім беру жөніндегі заң негіздерінде оқыту мен тәрбиелеудің басты принциптері: оқыту мен тәрбиенің бірлігі, балалар мен жастарды тәрбиелеудегі мектептің отбасы мен жұртшылықтың өзара ынтымағы, жас ұрпақты оқыту мен тәрбиелеудің өмірмен байланысы. Бастауыш сыныптардағы тәрбие жұмысының нақты мазмұны мен методикасы осы принциптердің негізінде жасалады.

Отбасы - адам баласының түп қазығы, алтын ұясы. Себебі: адам баласы шыр етіп дүниеге келген күннен бастап, сол ортаның ыстық-суығына бейімделіп, ықпалына көніп, осында ер жетеді. Кәмілеттік жасқа толғаннан кейін де өзі отбасын құрып бөлек шықпайынша, туған ата-анасының қол астында, қамқорлығында болмақ. Демек, отбасы – негізгі қамқорлық мектебі.

Балаларды тәрбиелеу - өте күрделі, нәзікте жауапты іс. Әрбір тұлғаның тәрбиесі отбасынан басталады. Әрине отбасы белгілі бір ұлт өкілдерінің ошағы. Ондағы тәрбие сол ұлттық игі іс әрекеттер арқылы әдет ғұрыпқа айналып, ол әдеп болып негізделеді.

“Тәрбие бала дүниеге келген сәттен басталады” деген сөздің жаны бар. Бесік жыры, ана әлдиін естіп өскен, халық дәстүрінде тәрбиеленген баладан туған халқын сүйетін дінін, тілін құрметтейтін мейрімді де, тәрбиелі азамат өсіп шығары анық.

Бүгінгі мектептердегі жүргізілетін тәрбиенің негізгі мақсаты да, мектептегі оқушының жас ерекшеліктеріне қарай құндылықтар маңызын санасына сіңіріп, осыған байланысты тәрбие түрлерін анықтау.

Педагог оқушыларды оқыта және тәрбиелей жүріп баланың қалай дамып келе жатқанын, оның түрлі қылықтарына түрткі болған себептерді ұдайы талдап отырады. Баланы тәрбиелеу, оның жеке бастық қасиетін қалыптастыру күнделікті өмірдің әр күнінде жүзеге асырылады.

Баланың дамуына ықпал жасайтын факторлар өте көп. Балалармен тәрбие жұмысын жүргізгенде олардың бәрін ескерген жөн.

Егемен еліміздің тірегі – білімді ұрпақ. Қазақ халқының өмірінде тәрбие жеке отбасының ғана мұраты болған емес, ұрпақ болашағы ежелден ортақ мүдде деп түсінілген. Біздің болашағымыз – өсіп келе жатқан жас өскіндер мен жас өспірімдер. Жас ұрпақ ел-тірегі, ертегіміздің кепілі деген сөз бар. Әсіресе, баланың эстетикалық, көркемдік талғамын ұштап ұлттық тәрбие беруіміз керек. Тіл ана сүтімен бала бойына дарып, мектеп атты ұяда дамып жетіледі. Онсыз бала мәңгүрт болып елін-жерін сүймейді. Сусыз құрғақ жерге, таса көлеңкелі жерге дән тастағанмен өнбейтін сияқты, жас баланы біліммен сусындатып, бағып – күтпесек, көкірегін ашып, тәрбие бермесек өспейді, өнбейді. Баламен тіл табысып, оның бойына білім ұрығын себетін басты тұлға – ұстаз. Ұстазы білімді болса ғана, осы ұлы мақсатқа - егеменді терезесі тең елге айналуға мойын бұрамыз. Қай қоғамда болсын, ұрпақ тәрбиесін алатын орны ерекше. Білім негізі бастауышта қаланады десек ұрпақ тәрбиесі алдында бастауыш сынып мұғалімдерінің жауапкершілігі орасан зор. Күнде өзгеріс болып жатқан бүгінгі таңда халқымыздың арғы бергі тарихы мен дәстүрін, тарихи асыл мұраларымызды біліп, қастерлеп, бүгінгімізбен келешегіміздің нәрлі қайнарына айналдыру әрбір мұғалімнің азаматтық парызы.

Бүгінгі мектеп табалдырығын аттаған әрбір бүлдіршін - ол ертеңгі қоғам иесі. Сондықтан оқытудың алғашқы сатысынан бастап, оқушыларға сапалы білім, саналы тәрбие беру, халықтық педагогиканы нәрлі қайнармен сусындату үшін ұстаздар қауымы ғасырлар бойы қалыптасқан педагогикалық шеберліктің, тәжірибенің негіздерін дұрыс қолдана білуі тиіс.

Баланың өмір тәжірбиесі аз, сондықтан оған айтатын ақыл-насихат, өнеге-өсиет, әрі әсерлі, әрі ойда қалатындай мәні бар болу керек. Ұрпағымызды ана тілін ардақтауға, ұлтымызды сақтауға, көтеруге, қазіргі өмірге қолдануға қолайсыз, тіпті теріс тәрбиелейтін қасиеттерден сақ болуға, ақылға қонымды сөздер айту арқылы баланы тәрбиелейді және санасын арттырады. Жас ұрпақты тәрбиелеу жүйесі заман талабына сай қоғамдық өмірде болып жатқан ұлы өзгерістерге байланысты. Қазір қоғам жан-жақты үйлесімді жетілген жаңа адамды тәрбиелеуді талап етіп отыр. Қоғам талабы – заман талабы, өйткені әр адам – өз заманының баласы. Сол себептен адамды заман билейді, заманына сай заңы туындайды. Қай қоғамда да тәрбие жөнінде талай ойшыл – педагогтар адам бойындағы теріс қылықтар мен жаман мінез-құлықтар әлеуметтік құрлыстың кемшіліктерінен туады... халықтың экономикалық тұрмыс жағдайларын, тіршілік – күйін өзгерту керек, сонда адамның өзінде өзгереді, – деп тұжырымдаған. Сондықтан “туа жаман жоқ, жүре жаман бар”, “Заман түзелсе, жаман түзеледі”, – деп халық педагогикасы тәрбиенің заманға, қоғамға оның материалдық, рухани байлығына тәуелді екенін дөп басып жеткізген.

Жас адамды есті, саналы, сергек етіп тәрбиелеу отбасы мен қоғамдық тәрбие орындарының бірден бір парызы. Өйткені “Ес түзелмей, ел түзелмейді” олай болса, егеменді еліміздің болашағы отбасында тал бесіктен басталып, оқу-тәрбие орындарына есті ұрпақты тәрбиелеу ісімен шешілмек.

Оқушыларға жан-жақты білім, тәрбие беру мектеп атаулының басты міндеті орта, жоғары оқу орындары мен мектептен тыс мекемелер жүйесінде білім беру және тәрбие мақсатын жүзеге асыру үдерісін тұтас педагогикалық үдеріс немесе оқу тәрбие үдерісі деп атайды.

Білім беру мен тәрбие міндеттерін толық шешу үшін сабақ үстінде әрбір тақырып бойынша оқуды тәрбиемен үйлестіріп өткізу – оқу-тәрбие процесінің басты шарты.

Тәрбие процесі – бұл күрделі диалектикалық процесс. Тәрбие процесі әруақытта динамикалық (қозғалысты) жылжымалы болады. Сондықтан педагогикалық ықпал бір балаға жағымды, ал екінші балаға теріс ықпал етеді. Осыған байланысты тәрбие процесінде жөн.

Қазіргі педагогикалық теорияда тәрбие әдісі ұғымы әліде жете зерттелмеген мәселелердің бірі. Өйткені бұл жөнінде әртүрлі көзқарастардың бар екені байқалуда. Бұған көптеген авторлардың тәрбие әдісіне берген анықтамалардың өзі-ақ дәлел бола алады.

Оқу-тәрбие үдерісін бір-бірінен бөліп қарауға болмайды олар өзара тығыз байланысты. Тәрбиені күнделікті сабақта оқушының бойына сіңіреміз. Оқу мен тәрбие егіз. Ұстаз бастауыш сыныпта әрі мұғалім, әрі сол сыныптың жетекшісі. Бала шыбық, қалай исең солай майысады, оны тәрбиелеп, мінсіз азамат етіп жеткізудің кілті бірінші - ұстаз, екінші - ата-ана.

Аса көрнекті педагог В.А. Сухомлинский адамгершілікті, мейірбандықты, қайырымдылықты тәрбиелейтін шын мектеп - отбасы дейді. Мұғалім оқушыларға күнделікті сабақта тәрбиені бойына сіңіреді. Баланың қалай болып өсетіні ары бар және адал қызметкер жақсы адам, жер бетіндегі жақсылық атаулы үшін күрескер болып шығатыны немесе ұсақшыл, өзімшіл тіпті ашықтан - ашық адам зұлым адам болып өсетіні көп ретте мұғалімнің балалармен жүргізілетін тәрбие жұмысының мазмұны мен әдістеріне байланысты.

Ата-ана баланы халықтық салт-дәстүрлердің отбасында сақталуына жол беріп, дәріптеп отырғаны жөн. Отбасылық қуаныштарда, ағайын туыспен араласқанда, құда-жекжат шақырысқанда, ұлттық және діни мерекелерді тойлағанда жол-жоралғы, әдет-ғұрып, салт-дәстүрлердің орындалуына мән бергені жақсы. Баланың ұлттық құндылығымыз бен мәдениетімізге құрмет қалыптастырудың бірден-бір жолы: ата-ананың баласына өз отбасын қадір тұтудан бастап, туған-туыс, ел-жұрт, халық, ұлт, туған жер, Отан, Қазақстан, мемлекеттік ту, әнұран, елтаңба сияқты ұғымдарды терең түсініп, құрметпен қарауға үнемі насихаттап отыру. Сондай-ақ, діни ұғымдарға да түсінік беріп, имандылық негіздерін отбасында ұғындыру шарт.

Отбасы иелері талапты тек балаға қоюмен шектелсе, тәрбие ісі жемісті бола алмайды. Ата-ананың жауапкершілігі бәрінен биік болмақ. Сондықтан ата-ана басты талапты өздеріне қойғандары жөн. Баланың білім мен тәрбие алуына, қоғамнан өз орнын табуына жағдай жасауы үшін әрбір ата-ана педагогикалық әдіс-тәсілдерге сүйенгені дұрыс.

Мектеп оқушыларының басты іс-әрекеті - білім алу, танымдық мүмкіндіктерін арттыру, қабілеттерін дамыту. Бұлармен бірге қоғамдық іс-шараларға белсенді қатынасуы, өзіне қызмет етуі, үй шаруасына көмектесу секілді іс-әрекеттер бар. Ұстаздар мен ата-аналар басқа да ересек адамдардың басты міндеті осыларға отаншылдық сипат беру. Басқаша айтқанда оқушының жеке басының мүддесін ұлттық, отан, мемлекет, халық мүддесімен ұштастырып отыру. Бұл ретте, А.Кенжалин мысалға келтірген немістердің 11 қағидасының негізінде үлгі жасап, негізге алу бүгінгі күні отаншылдыққа тәрбиеле мен отбасындағы ата-ананың тәрбие барысындағы өзекті мәселесін шешуге көмектесер еді. Біз мұны, оқушылардың жас ерекшеліктерін ескере отырып былайша жүзеге асыру ықтимал деген ойдамыз:

1. Мына қағиданы жаттап ал! Береке-бірлік пен өзін-өзі білуге ұмтылу әр қазақ ұстанатын басты идея болуы керек.
2. Береке-бірліктің басы өз-ара ана тілінде сөйлеу: отбасында, сыныптас, дос жолдастарыңмен қазақша сөйлес;
3. Балалар мен жастар мұзыкаға құмар: өз жан дүниенді қазақ музыкасымен байытуға ұмтыл;
4. Басқаларға еліктеме, өз салт-дәстүрінді ұстан. Ол: үлкендерге ізет құрмет, кішіге мейрімді болудан басталады.
5. Ұлттық сипат отбасынан басталады, қазақстанда шыққан шайді, қазақша кесеге құйып іш, үйдегі ит, мысық, папуғай т.б. жануарларға қазақша ат қой.

6. Өз ұлтыңның тарихын, әдебиетін оқып үйренуге ұмтыл. Ол әлемдегі ешбір халықтың тарихы мен мәдениетінен кем емес, тіпті, кейбір тұстары артық.
7. Өзіңнің қазақ ұлтының өкілі екеніңді ұмытпа. Жақсылықты алдымен қазаққа істе.
8. Жақсы оқып білімді болуға, әр нәрсені үйреніп, өнерлі болуға әрекеттен, бұл алдымен өз басыңа одан соң отбасыңа, одан барып халқыңа, отаныңа пайда.
9. Телевизор, радиодан қазақ тіліндегі хабарларды көріп, тыңда.
10. Қазақ халқы ұлы мәдениетке ие ежелгі халық, бұқпантайлап қорықпай, жасқанбай еңсенді биік ұста.

Бұдан басқа да көптеген қағидалар шығаруға болады, біз оның кейбіреулерін ғана келтірдік. Сынып жетекшілері мен ата-ана осыларды балаларға түсіндіріп, балалардың өз ойларын тыңдап, толықтырулар енгізе отырып, сынып бұрышына жазып іліп қойғаны абзал.

Осы қойылған талаптарды орындаудың өзін бейбітшілікте әр тұлғаның отаншылдығын көрсететін уәзіні деп қарауға болады.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1. Жұмадуллаева А.А. Отбасы некелік тәрбие негізі –Алматы: Нұр прес. 2008. -146 б.
2. Ковалев С.В. Психология семейных отношений. –М: Педагогика, 1987. -159б.
3. Қоңырбаева С.С. Жастарды отбасылық өмірге даярлаудағы этномәдени құндылықтар мәселесі // ҚІПА хабаршысы -2012. № 5. - 51-56 б.
4. Қоңырбаева С.С. Қазақ отбасы тәрбиесіндегі ұлттық құндылық сапарлар // Білім беру жүйесіндегі этнопедагогика. -2010. N5-6. -59-61 б.
5. Кенжалин Ж. Ұлт туралы ойлағанда //Ақиқат. 2007. N7, -19-27б.